

RÁCZ JÁNOS

A KOLOSKA HELYNÉV BALATONARÁCSON

A balatonfüredi Koloska-völgy a Koloska-forrással nagyszerű kirándulóhely minden évszakban. A Sándor-hegy és a Péter-hegy közé bemélyedő erdős, sziklás szurdok, amelynek a forrásos része védett terület. A Balaton-felvidéknek ezen a részén a kőzetbe bevágódva, déli irányban párhuzamos szurdokvölgyek haladnak, ezek közül az egyik legismertebb az arácsi Koloska-völgy, benne dolomit sziklafalakkal s az itt eredő Koloska-patak. Ahol ez a vízfolyás a Tamás-hegy és Péter-hegy között áttöri a Veszprémi-fennsíkot, a patak völgyre néző lejtőire települt az ősi Arács falu. Eleinte valószínűleg csak barlanglakásokat vájtak a pannóniai homokból álló völgyoldalba. Ezek a korábbi barlanglakások sokáig megmaradtak pincének az eléjük épített házaknál. Balatonarács ma már Füred része, 1954-ben csatolták Balatonfüredhez.

A *Koloska* elnevezést okleveles anyagban először egy 1778. évi úrbérrendezési iratban említik, a második osztályba sorolták a *Koloska dűlőt* (L. 224). 1840-ben térképen: *Koloska* (AT.). Ezután 1843: *Koloska* (L. 2006: 19), 1851: „*Koloska: Szőlőhegy*” (Névtani Dolgozatok 21), 1871: *Koloska* (Art.). Jankó János balatoni néprajzában 1902: *Koloskaoldal* (J.). A földrajzi név megfejtési kísérleteit Cholnoky Jenő alapozta meg 1936-ban, szerinte „Arács fölött, a Koloska-völgy neve kétségtelenül a *kolostor* szóból származik. Nagyon kicsiny kis bencés 'Kolostorka' állhatott ott azon a mészkőpaddal megóvott márgagerincecskén a delelő fölött, amelyet a nép ma is Barátlakásnak nevez. Elhagyott kőfejtő van a kolostor helyén, kétségtelenül építőköveknek hordták el a romokat” (Ch.). 1841-ben egy arácsi térképen bejelölnek egy *Kőfejtő* (Ahat.) nevű részt, ez azonban aligha lehetett a „nagyon kicsiny kis bencés kolostorka”. Tetszetős magyarázat (a több „kétségtelenül” ellenére is) Cholnoky névfejtése, így szerepel számos balatoni útikönyvben, internetes fórumokon, balatoni helységek honlapjain, sőt így vésték a Koloska-völgy egyik nagy táblájára is, mégsem vehető komolyan. Ellene szól az a tény, hogy ha Arács környékén valaha kolostor állt volna, annak föltétlenül ismernénk okleveles említését. Ilyesminek azonban nyoma sincs.

A másik ellenérv pedig nyelvtudományi. Egyrészt – a szótörténet tanúsága szerint – a *Koloska* földrajzi név korábbi felbukkanású a magyar írásbeliségben, mint feltételezett forrása, a *kolostor* főnév, hiszen a *kolostor* a magyar nyelvújítás korá-

nak szóalkotása, és csak 1784-től adathozható Baróti Szabó Dávidnál (Kisdéd szó-tár. Kassa). A köznyelvben pedig jóval később terjedt el, még a 19. század második felében megjelent Czuczor-Fogarasi szótárban, a magyar nyelv akkori legnagyobb szógyűjteményében is csupán utalószóként szótárzták. Másrészt etimológiai szempontból egészen valószínűtlen egy lerövidüléssel járó *kolostor* > *kolostorciska*, *kolostorka* > *koloska* fejlődés. A *kolostor* szó -tor végződése nem valami inetimológikus toldás eredménye, későbbi egyszerű elhagyása aligha képzelhető el. A *kolostor* ugyanis a *klastrom* (< latin *clastrum* 'szerzetesek lakóépülete' a latin *claudere* 'zárni' igéből) szavunk régi népnyelvi *kalastorom* alakváltozatából származik, amelyet a hasonló jelentésű *monostor* mintájára módosítottak. Sokkal hihetőbb ezek miatt a földrajzi nevek etimológiai szótárának rövid magyarázata: „a magyar *Kolozs* szn. [személynév] -ka képzős származékából keletkezhetett. Vö. N. [népi] Kolozsvögy ~ R. [rég] Kolozsok völgye 'Balatonkiliti egyik határrésze' egykori tulajdonosáról, a Kolozs családról nevezték el” (FNESz.). Azaz személynévi eredetű helynév.

A *Koloska-forrás*nak Süle Sándor egyik adatközlője szerint a hivatalos neve *Petőfi-forrás* (S.), a turistatérképeken általában a népi név szerepel. 1961-ben építették ki, egykor hét ágból csobogott a kiépített medencébe. Környéke szép, rendezett kirándulóhely. Ott van a *Forrás-tó*, és itt ered a *Koloska-patak*, amelynek több neve is van: *Séd*, *Arácsi-séd*.

HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOM

Ahat. = *Arács helység határának rajza, 1841*. VeML. XV 11 a T 377.

Art. = *Arácsi térkép, 1871*. In: S.

AT. = *Arács helység határának térképe, 1840*. VeML. XV 11 a T 357.

J. = Jankó János: *A Balaton-melléki lakosság néprajza*. Budapest, 1902.

L. = Lichtneckert András: *A Balatonfüred-csapaki borvidék története*. Veszprém, 1990.

L. 2006 = Lichtneckert András: *Az arácsi szőlőhegy és szőlőhegyi önkormányzat története*. Balatonfüred.

S. = Süle Sándor számos füredi adatközlő segítségével történet helynévgyűjtése, 1984. Kézirat. Laczkó Dezső Múzeum

VeML. = *Veszprém Megyei Levéltár*. Veszprém.